

પ્રવચન નં. ૨૬૮ શ્લોક-૧૩૨ રવિવાર, અષાઢ સુદ ૭, તા. ૦૧-૦૭-૧૯૭૯

‘સમયસાર’ સંવરનો છેલ્લો અધિકાર, ૧૩૨ કળશ છે. ‘હવે સંવર અધિકાર પૂર્ણ કરતાં, સંવર થવાથી જે જ્ઞાન થયું તે જ્ઞાનના મહિમાનું કાવ્ય કહે છે :-’

ભેદજ્ઞાનોચ્છલનકલનાચ્છુદ્ધતત્ત્વોપલમ્બા-
દ્રાગગ્રામપ્રલયકરણાત્કર્મણાં સંવરેણ ।
વિભ્રત્તોષં પરમમમલાલોકમમ્લાનમેકં
જ્ઞાનં જ્ઞાને નિયતમુદિતં શાશ્વતોદ્યોતમેતત્ ॥૧૩૨॥

(ભેદજ્ઞાન-ઉચ્છલન-કલનાત) ‘ભેદજ્ઞાન પ્રગટ કરવાના અભ્યાસથી...’ શું કહે છે ? અનાદિકાળથી આ આત્મા જે અંતર અતીન્દ્રિય આનંદ અને અતીન્દ્રિય જ્ઞાનનો પિંડ છે એને અનાદિથી રાગથી એકપણે માન્યો છે. ચાહે તો શુભરાગ હોય કે અશુભરાગ હોય, એ રાગ છે તે આસ્રવ છે તે દુઃખ છે. એ આત્માના આનંદ સ્વભાવને જ્ઞાનમાં રાગને એકત્વ માની, મિથ્યાત્વ સેવી દુઃખને પંથે દોરાય ગયો છે. આ...હા...! અનાદિકાળથી ઈ દુઃખને પંથે છે. કોઈ એમ માને કે, અમને આ પૈસા છે ને આબરૂ છે ને કીર્તિ છે ને શરીર જુવાન છે માટે અમે કાંઈક સુખી છીએ, એ તદ્દન ભ્રમણા છે. એ દુઃખને પંથે છે. આહા...હા...! પોતાનો આત્મા, કહેશે ‘વિભ્રત્તોષ’ ભાઈ નથી આવ્યા ? ‘ચંદુભાઈ’ નથી ?

અનાદિકાળથી એણે નિગોદના ભવથી નવમી ત્રૈવેદ્યકના ભવ અનંતા કર્યા પણ એ બધા દુઃખના પંથે દોરાયેલો (હતો). શુભ અને અશુભ રાગ જે આસ્રવ છે, આકુળતા છે, દુઃખ છે એને આત્માના સ્વભાવ સાથે એકત્વ માની અને દુઃખી થઈને, મિથ્યાદષ્ટિ થઈને સંસારમાં રજખ્યા કરે છે. આહા...હા...! અબજોપતિ, કરોડોપતિ હોય, શરીરની જુવાન ૨૦ વર્ષની શરીરની, પચીસ (વર્ષની) જુવાન અવસ્થા (હોય) અને પાંચ-પચીસ કરોડ રૂપિયા હોય, છોકરાના છોકરાનું મોટું કુટુંબ હોય, ધંધો ચાલતો હોય, પાંચ-પાંચ લાખની પેદાશ (હોય), એ બધા દુઃખને પંથે છે. આહા...હા...! કેમકે રાગને દ્વેષને રસ્તે છે તે દુઃખને રસ્તે છે એની એને ખબર નથી. આહા...હા...!

એ અહીં કહે છે કે, ‘ભેદજ્ઞાન પ્રગટ કરવાના અભ્યાસથી...’ અનાદિથી જે રાગ અને પુણ્યના, પાપના ભાવ (થાય છે), એની સાથે જે અભેદબુદ્ધિ એકત્વબુદ્ધિ હતી, ઈ જેણે ભેદજ્ઞાનના અભ્યાસથી (તોડી). એ રાગ હું નહિ, હું તો ચૈતન્ય સ્વરૂપ છું (એમ દષ્ટિ કરી). આ...હા...! ઝીણી વાત છે, ભાઈ ! ‘ભેદજ્ઞાન પ્રગટ કરવાના અભ્યાસથી...’ રાગનો વિકલ્પ શુભા રાગાદિ દયા, દાન, વ્રત હોય એ પણ આસ્રવ છે, વિકાર છે, દુઃખ છે. આહા...હા...!

એનાથી ભેદજ્ઞાન (એટલે) ભિન્ન પાડવાના અભ્યાસથી. આ ધર્મ કરવાની ક્રિયા. આહા..હા...! બહારમાં તો આ માને (કે), આમથી આ થાય.

અહીં તો ભેદજ્ઞાન પ્રગટ કરવાનો અભ્યાસ. એમ છે ને ? રાગના વિકલ્પથી, ચાહે તો શુભરાગ પંચ મહાવ્રતનો હો પણ એ આસ્રવ અને દુઃખ છે. પ્રભુઆત્મા એનાથી અંદર ભિન્ન છે. એવો ભેદજ્ઞાનના અભ્યાસ પ્રગટ કરવાથી. એ અનંતકાળમાં કોઈ દિ' ભેદજ્ઞાન કર્યું નથી. આહા..હા...! અજ્ઞાની માને ભલે (કે), અમે સુખી છીએ. પાંચ-પચીસ લાખ, બે-પાંચ કરોડ, દસ કરોડ રૂપિયા હોય, જુવાન શરીર આમ ૪૦ (વર્ષનું) લઈ જેવું (હોય). ત્રણ-ત્રણ, ચાર-ચાર લાડવા ખાતો હોય, પચી જતો હોય પણ એ બધા દુઃખી છે, દુઃખી છે બિચારા. આહા..હા...! એને આત્મા શું ચીજ છે એની ખબર નથી અને આ દુઃખના પંથે છું એની એને ખબર નથી. આહા..હા...!

અનાદિકાળથી નિગોદના ભવથી માંડી લીલ, ફૂગ, લસણ, ડુંગળી(ના અવતાર કર્યા). હવે ભેદજ્ઞાન પ્રગટ કરવાનો અભ્યાસ (કરે). સંવર કરવો છે ને હવે ? આહા..હા...! રાગનો નાનામાં નાનો કણ પણ હો એનાથી મારી ચીજ અંદર ભિન્ન છે. એ રાગ ક્ષણિક, કૃત્રિમ અને દુઃખરૂપ છે. ત્યારે હું ત્રિકાળ, નિત્ય અને આનંદરૂપ છું. સમજાય છે કાંઈ ? રાગ જે થાય છે એ કૃત્રિમ, ક્ષણિક અને દુઃખરૂપ છે. ત્યારે પ્રભુઆત્મા અંદર છે એ અકૃત્રિમ, અકરાયેલો, નિત્ય અને આનંદરૂપ છે. આહા..હા...! આવું બે વચ્ચે જુદા પાડવાનો ભેદજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરવાથી. 'ભેદજ્ઞાન પ્રગટ કરવાના અભ્યાસથી...' આહા..હા...! ફલાણી ક્રિયા કરવાથી એમ કાંઈ કહ્યું નથી. દયા પાળવાથી કે વ્રત કરવાથી, તપસ્યા કરવાથી (થાય એમ કહ્યું નથી). એય ! લાંઘણું કરી છે ને ? એણે કરી હતી. વર્ષીતપ કર્યા હતા.

મુમુક્ષુ :- ત્યારે ખબર નહોતી.

ઉત્તર :- ખબર નહોતી ! આ..હા...! વર્ષીતપ કર્યા હતા. આહા..હા...!

અરે...! પણ આત્મા અંદર કોણ છે ? અને આ રાગની પરિણતિની ક્રિયા જે રાગ ઉભો થાય છે એ કોણ છે ? બે વચ્ચેનું જ્ઞાન નથી એ દુઃખી અને મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહા..હા...! એ ભેદજ્ઞાનને પ્રગટ કરવાના અભ્યાસથી. એમ છે ને ? 'ભેદજ્ઞાન-ઉચ્છલન-કલનાત્' ત્રણ શબ્દ છે. ભેદજ્ઞાનને પ્રગટ કરવાના અભ્યાસથી. 'કલનાત્' એટલે એના અનુભવથી. આહા..હા...! ઝીણી વાત છે, ભાઈ ! અનંતકાળથી રખડે છે. એમાં જુવાન પચીસ-ત્રીસ-ચાલીસ વર્ષની ઉંમર હોય, એમાં પૈસા પાંચ-પચીસ કરોડ મળ્યા હોય અને સુંદર પાડા જેવું શરીર હોય, પાડા જેવું ! અરે..રે...! ભાઈ ! તને ખબર નથી, બાપુ ! તું કોને આશ્રયે સુખી માને છો એ તને ખબર નથી. એ બધાના આશ્રયે તો રાગ અને દુઃખ છે. આહા..હા...! હવે જો તારે સુખને પંથે જાવું હોય, દુઃખને પંથે અનાદિથી દોરાય રહ્યો છે.

ભેદજ્ઞાનને પ્રગટ કરવાના 'કલનાત્' અભ્યાસથી. આમ શબ્દ છે. ભેદજ્ઞાન 'ઉચ્છલન'

(એટલે) પ્રગટ કરવું. ‘ઉચ્છલન’ (એટલે) પ્રગટ કરવું. તેનો ‘કલનાત્’, તેનો અભ્યાસ. અંતરમાં રાગથી ભિન્ન પાડવાનો અભ્યાસ. આ..હા..હા...! આકરી વાતું છે, આવું છે. વીતરાગ ધર્મ અલૌકિક છે. આહા..હા...!

(શુદ્ધતત્ત્વપલમ્ભાત્) ભેદજ્ઞાનના પ્રગટ કરવાના અભ્યાસથી શું થયું ? કે, શુદ્ધ તત્ત્વની પ્રાપ્તિ થઈ. શુદ્ધ તત્ત્વનો અનુભવ થયો. એટલે ? કે, અનાદિથી પુણ્ય અને પાપ, રાગાદિનો જે અનુભવ હતો એનાથી ભિન્ન પડીને આત્મતત્ત્વનો અનુભવ થયો. આહા..હા...! ભગવાનઆત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, અતીન્દ્રિય અતીન્દ્રિય અનંત અનંત આનંદ ને અતીન્દ્રિય ગુણોનો પિંડ પ્રભુ, ભગવત સ્વરૂપ પ્રભુઆત્મા (છે), પણ કેમ બેસે ? આહા..હા...! એક બીડી પીવે ત્યાં એને જાણે આમ.. આ..હા...! તલપ ચડી જાય. આ..હા...! એક સારો પાપડ અને સારું અથાણું મળ્યું હોય, એને ખાય તો એમ થઈ જાય કે, આ..હા..હા...! શું છે ? પ્રભુ ! તું ક્યાં ગયો ? કહે છે કે, એકવાર તો (ભેદજ્ઞાન) કર હવે. અનંત વાર એ કર્યું. એકવાર એને રાગથી ભિન્ન પાડવાનો અભ્યાસ તો કર. એનાથી તને શુદ્ધ આત્માની ઉપલબ્ધિ – પ્રાપ્તિ થશે. જે અભ્યાસ નથી, રાગને પોતાનો માનવાનો અભ્યાસ છે તેમાં દુઃખની પ્રાપ્તિ છે અને એનાથી પાડતા તને આત્માની પ્રાપ્તિ, આત્માનો અનુભવ થશે. આહા..હા...! આવી ધર્મની રીત હવે. આમાં નવરાશ ક્યાં છે ? ‘શાંતિભાઈ’ ! આ..હા...! બે-પાંચ લાખ, દસ લાખ પેદા થાતા હોય, છોકરાઓ કમાતા હોય એમાં આ..હા..હા...! (થઈ જાય). અરે... પ્રભુ ! શું કરે છે તું ? દુઃખને પંથે ગયો છો, પ્રભુ ! એકવાર એનાથી ભેદ પાડવાના અભ્યાસના અનુભવથી તને આત્માની ઉપલબ્ધિ નામ અનુભવ થશે. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- એકવાર કે વારંવાર ?

ઉત્તર :- એકવાર કરતાં જ થઈ જશે. પહેલો અભ્યાસ કરે છે પણ થાય છે ત્યારે એક ક્ષણમાં જ થાય છે. આહા..હા...! ભાષા અભ્યાસ છે, શરૂઆતમાં તો એમ થાય ને ! રાગાદિ, જેમાં પર દિશા તરફની દશા (થાય છે), રાગની, પુણ્યની, દયા, દાન, દેશની એને ફેરવીને પોતા તરફ વાળવી કે આ હું નહિ, એવો અભ્યાસ કરતાં તને આત્માની પ્રાપ્તિ થશે, એમ કહે છે. એમ આવ્યું ને ? (શુદ્ધતત્ત્વપલમ્ભાત્) શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ થશે. જે રાગ ને દ્વેષના દુઃખના પંથમાં તું દોરાય ગયો (એ) ઝેરના પ્યાલા પીવે છે, બાપા ! અને તું રાજી થઈને રખડી રહ્યો છો. આહા..હા...! ‘હીરાલાલભાઈ’ ! આહા..હા...!

આત્મા સિવાયની બહારની ચીજોમાં ક્યાંય પણ તને વિશેષતા, અધિકતા, વિસ્મયતા લાગે એ બધો દુઃખભાવ, મિથ્યાત્વ ભાવ છે. આહા..હા...! એ મિથ્યાત્વ ભાવથી ભેદજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરવાથી (એટલે કે) એ હું નહિ, હું તો ચૈતન્યસ્વરૂપ છું. સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, પૂર્ણાનંદનો નાથ, અતીન્દ્રિય આનંદથી ભરેલો ભંડાર, અતીન્દ્રિય આનંદથી પૂર્ણ ભરેલો ભંડાર છું.

આહા..હા...! આ પૈસા તો ખૂટી પણ જાય. અહીં તો ખૂટે નહિ એવી લક્ષ્મી છે ઈ !
આ..હા..હા...!

(શુદ્ધતત્ત્વપલમ્માત) (અર્થાત્) અનુભવ થઈને. ‘શુદ્ધ તત્ત્વની ઉપલબ્ધિથી...’ એટલે અનુભવથી. ક્રમ મૂકે છે. (રાગગ્રામપ્રલયકરણાત) ‘રાગના સમૂહનો વિલય...’ રાગ, દ્વેષ, પુણ્ય, પાપ એ બધું રાગમાં જાય છે. આહા..હા...! દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, તપસ્યા વગેરે રાગમાં જાય છે. એ રાગગ્રામ – રાગનો સમૂહ (છે). એ બધા રાગના સમૂહમાં જાય છે. આહા..હા...! આવો ધર્મ હવે. રાગનો ગ્રામ. ગ્રામ એટલે સમૂહ. બધો રાગનો સમૂહ છે. વિકલ્પ જેટલા (થાય), દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, કામ, ક્રોધ, વિષયભોગ વાસના. આહા..હા...! એ બધો રાગનો ગ્રામ – સમૂહ છે, એ રાગનો ઢગલો છે. આ..હા...! એનો પ્રલય કરનાર. એવા રાગગ્રામને પ્રલય કરનાર. પ્રલય નામ એનો નાશ કરવાથી. આહા..હા...! છે ને ? ‘રાગના સમૂહનો વિલય કરવાથી...’ ઝીણી વાત તો છે, ભાઈ ! આહા..હા...!

‘રાગના સમૂહનો વિલય કરવાથી...’ (કર્મણાં સંવરેણ) ‘કર્મનો સંવર થયો...’ એટલે કે રાગને અટકાવ્યો અને સ્વભાવ સન્મુખમાં શુદ્ધતાની દશા પ્રગટ કરી તેથી કર્મ અટક્યા. રાગનો સમૂહ જ્યાં અટક્યો એટલે કર્મ આવતા અટક્યા. આહા..હા...! આ વર્ષીતપ કરે માટે કર્મ અટકી જાય ને અપવાસ કરે તો કર્મ અટકી જાય, એમ નથી. એ બધી રાગની ક્રિયાઓ (છે) આ..હા...! અને એમાં પણ ધર્મ થાય છે એમ માને છે તો મિથ્યાત્વનું પોષક છે. આ..હા...! સત્ય પ્રભુ, એનાથી (એ) બધા જુઠાણાના સેવન છે. આહા..હા...!

સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, સત્ સ્વરૂપ આત્મા, અતીન્દ્રિય આનંદનો ભંડાર, એનાથી ઊંઘી માન્યતા એ બધા અસત્ય આચરણ છે. આહા..હા...! સત્યનો અનાદર કરનારી છે. એને કહે છે કે, અટકાવતા. ‘કર્મનો સંવર થયો...’ રાગનો સમૂહ અટક્યો અને અહીં સંવર દશા, સમ્યગ્દર્શન એટલે આત્માનો અનુભવ થયો એટલે રાગથી જે કર્મ આવતું એ અટકી ગયું. આહા..હા...! ઝીણી વાત બહુ આમાં.

‘કર્મનો સંવર થયો અને કર્મનો સંવર થવાથી...’ (જ્ઞાને નિયતમ્ એતત્ જ્ઞાનં ઉદિતં) ‘જ્ઞાનમાં જ નિશ્ચળ થયેલું એવું આ જ્ઞાન...’ આહા..હા...! જ્ઞાન એટલે આત્મા. અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ પ્રભુ, જ્ઞાનસ્વરૂપ, એમાં એકાગ્ર થવાથી. છે ? ‘જ્ઞાનમાં જ નિશ્ચળ થયેલું...’ પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં નિશ્ચળ થયેલું, રાગના સમૂહથી ખસી ગયેલું. તેથી તેને કર્મનું આવરણ આવતું નથી અને અહીં જ્ઞાનમાં ઠરતાં, જ્ઞાનમાં નિયત થયેલું ‘એવું આ જ્ઞાન ઉદય પામ્યું...’ જ્ઞાતા-દષ્ટાપણાની દશા પ્રગટ થઈ. આહા..હા...! આનું નામ ધર્મ. જ્ઞાન જ્ઞાતા-દષ્ટાપણાની દશા. છે ? ‘જ્ઞાનમાં જ નિશ્ચળ થયેલું એવું જ્ઞાન...’ જ્ઞાનમાં એટલે આત્મામાં નિશ્ચળ થયેલું જ્ઞાન. જે રાગમાં નિશ્ચળ થયેલું અજ્ઞાન હતું એ ટાળીને જ્ઞાનમાં જ્ઞાન થયેલું નિશ્ચય જ્ઞાન. આ..હા..હા...! ‘આ જ્ઞાન ઉદય પામ્યું...’ (અર્થાત્) સમ્યક્જ્ઞાન પ્રગટ થયું. હું ચૈતન્યમૂર્તિ

છું, જ્ઞાતા-દષ્ટા છું એવું સમ્યગ્દર્શનમાં પ્રગટ થયું. આહા..હા...! હું રાગ અને પુણ્ય ને દયા, દાન ને વ્રત ને કામ, ક્રોધ, ભોગના ભાવ એ મારા હતા અને એમાં મને ઠીક હતું, એ અજ્ઞાન, મિથ્યા ભ્રમણા (હતી). આહા..હા...! એ ભ્રમણા ટાળીને આત્મામાં આનંદ છે એ જ્ઞાન જ્ઞાનમાં ઠર્યું. રાગથી ખસી ગયું, રાગના સમૂહથી ખસી ગયું અને જ્ઞાનના, આનંદના સમૂહમાં ઠરી ગયું. આ..હા..હા...! આવી જાત હવે. ‘આ જ્ઞાન ઉદય પામ્યું...’

(વિભ્રત્ પરમમ્ તોષં) કેવું જ્ઞાન ઉદય પામ્યું ? ‘કે જે જ્ઞાન પરમ સંતોષને...’ ‘તોષં’ છે ને ? (એટલે) પરમ સંતોષને. ‘વિભ્રત્’ (એટલે) ધારણ કરતું. આ..હા..હા...! પરમ સંતોષ – આનંદે પરિણમતું, આનંદરૂપે પરિણમતું. આહા..હા...! વિકાર, રાગના સમૂહમાં એ દુઃખરૂપે જે પરિણમન હતું એમાંથી ખસીને આત્મ સ્વભાવ સન્મુખ આવ્યો એટલે તેને આત્માના આનંદનો સંતોષ ‘વિભ્રત્’ ધાર્યો. હવે આનંદનો ધારી રાખ્યો. હવે આનંદનું પરિણમન થયું. આહા..હા...!

આ તો અધ્યાત્મ શ્લોક છે. એમાં સંવરનો છેલ્લો શ્લોક છે અને જ્ઞાનની મહિમા (કરે છે). ભગવાનઆત્મા જ્યાં જ્ઞાનસ્વરૂપ પ્રગટ થયું એની શું વાત કરવી ? કહે છે. એની મહિમાની વાત કરે છે. આહા..હા...! અરે...! ટાણા મળ્યા ત્યારે અભ્યાસ કર્યા નહિ અને ટાણા મળ્યા નહિ ત્યાં રખડીને સાંભળવાનું મળ્યું નહિ. એકેન્દ્રિય, બેઇન્દ્રિય, ત્રણઇન્દ્રિય, ચૌઇન્દ્રિય.. આ..હા...! અરે...! મનુષ્યપણું પામ્યો પણ અનાર્ય દેશમાં બોકડા કાચા ખાય. અનાર્ય દેશમાં. બોકડા સમજાણું ? ઘેટું. નાના બચ્ચા હોય ને ? નાના બચ્ચા સીધા આમ કાચા ખાય. કાચા કટકા (કરીને ખાય). આ..હા...! હવે એમાં આવા મનુષ્યના અવતાર મળે તોય શું ? આ..હા...! જૈનકુળમાં અવતાર થવો અને એમાં પછી સત્ય વાત કાને પડવી.. આહા..હા...! એવી દુર્લભતાના કાળમાં દુર્લભ વસ્તુને પ્રાપ્ત કરી લે. પૈસા-ફૈસા મેળવવા એ કાંઈ દુર્લભ નથી, એમ કહે છે. આહા..હા...! પાંચ લાખ પેદા કર્યા છે, દસ લાખ પેદા કર્યા છે.

મુમુક્ષુ :- એક શાસ્ત્રમાં તો એમ લખ્યું છે કે ધર્મ સુલભ છે અને પૈસો દુર્લભ છે.

ઉત્તર :- સુલભ છે. ઈ શું કીધું ખબર છે ? ઈ વાત બીજી વાત છે કે, પૈસો સુલભ છે એટલે એને પૂર્વનું પુણ્ય હોય તો મળે છે અને આ તો પુરુષાર્થથી મળે છે. છે શબ્દ છે શાસ્ત્રમાં. દસ પ્રકારની ભાવના છે ને ? પૈસો મળવો સુલભ છે, એટલે ? કે, એનો એમાં કાંઈ પુરુષાર્થ કામ કરતો નથી. એ તો એના પૂર્વના પુણ્યના પરમાણુ પડ્યા હોય તો એવા સંયોગ દેખાય. દેખાય, હોં ! મળે શું ? ધૂળ એને મળે ? એની પાસે ક્યાં મળે છે ? એને મમતા મળે છે. આને ‘બલુભાઈ’ને મોટું કારખાનું હતું. સીત્તેર લાખનું ! એ વેચી નાખ્યું, કાઢી નાખ્યું. આ..હા...! કારખાને અમે ગયા હતા. ‘રામજીભાઈ’ હતા, બધા હતા. આહાર કરવા ગયા હતા તે દિ’ નહિ ? આહાર કર્યો હતો નહિ ત્યાં ? આ..હા...!

બધું જોયું હતું. અરે...રે...! ભગવાન તારો માર્ગ કોઈ જુદી જાત છે, બાપુ ! આ બધી બહારની સ્મશાનની જાળું છે. સ્મશાનમાં જેમ અગ્નિ ભભકારા મારે, હાડકા બળેલા હોય ને, ઈ તાજા હોય તો આમ અગ્નિ ચમક ચમક ચમક થાય. એમ ભગવાનઆત્મા સિવાય આ બધા મસાણના ભભકા છે. આહા..હા...! એ ભાઈ કહેતા હતા, ભાઈ નથી, 'મલુકચંદના' દીકરા છે ને આ ? 'પૂનમચંદ' ! પાંચ-છ કરોડ રૂપિયા (છે). એક ભાઈને વાત કરતા હતા, એના બાપ બેઠા હતા. બાપાએ એક પૈસાનો રસ ચાખ્યો છે ક્યાં ? એટલે એમ કે ત્યાં પૈસા ક્યાં હતા ? એના બાપ પાસે ત્રીસ-ચાલીસ હજાર હતા. બાપાને એમ કહે કે, પૈસાનો રસ ચાખ્યો છે ક્યાં ? એને કે દિ' હતા ચાર કરોડ ને પાંચ કરોડ રૂપિયા ? અમે આ પાંચ કરોડના રસ ચાખ્યા છે. ઝેરના (રસ ચાખ્યા છે). આહા..હા...!

અહીં તો જગતથી બીજી વાત છે, બાપુ ! દુનિયા ધર્મને નામે વ્રત ને તપ ને ભક્તિ ને પૂજાને ધર્મ માને છે એ પણ અધર્મ છે. આહા..હા...! અહીં તો એનાથી ભિન્ન પડેલું તત્ત્વ આખું પડ્યું છે એનું જ્ઞાન કરીને જ્ઞાનમાં (વિભ્રત્ પરમમ્ તોષ) 'વિભ્રત્' પરમ સંતોષને આનંદને પરિણમાવતું. પરમ આનંદને ધારણ કરતું. આહા..હા...! જે અનાદિથી રાગને પુણ્યને ધારણ કરીને મારા માનીને મિથ્યાત્વમાં પડ્યો હતો.. આ..હા...! એ ભેદજ્ઞાન કરીને, અતીન્દ્રિય આનંદને ધારણ કરીને ત્યાં પડ્યો છે હવે. આહા..હા...! આવી વાત છે. અતીન્દ્રિય આનંદનું પરિણમન કરી એણે ધારી રાખ્યું. રાગનું પરિણમન કરીને જે ઓલા રાગને ધારી રાખ્યો હતો, એ આ આનંદનું પરિણમન કરીને આનંદને ધારી રાખ્યો.

જ્ઞાન એટલે આત્મા, એનો સંતોષ એટલે આનંદ. 'પરમ અતીન્દ્રિય આનંદને) ધારણ કરે છે,...' ઈ 'વિભ્રત્'નો અર્થ કર્યો છે. આહા..હા...! જુઓ, આનું નામ ધર્મ. જેણે રાગના સમૂહને ભિન્ન પાડી અને આનંદના સમૂહનો ભગવાનઆત્મા, એમાં જેણે જ્ઞાનમાં જ્ઞાનની સ્થિરતા કરી, એણે અતીન્દ્રિય આનંદને ધારી રાખ્યો. એ અતીન્દ્રિય આનંદના સ્વાદમાં પડ્યો છે. આહા..હા...! એનું નામ સંવર અને નિર્જરા છે. કહો, 'ચીમનભાઈ' ! દુનિયા બિચારી ક્યાંય રખડતી પડી છે. આહા..હા...! ક્યાંય માની, ક્યાંય મનાવે (છે). ધર્મને નામે ક્યાંય મનાવ્યું છે. હેરાન હેરાન થઈ ગયા છે. સંસારને નામે તો રખડે છે. આ..હા...!

જ્ઞાન પરમ સંતોષ - પરમ આનંદ. જે રાગ અને પુણ્ય-પાપના ભાવમાં પરમ દુઃખ હતું અને એ દુઃખમાં અમને ઠીક પડે છે એમ હતું.. આ..હા...! અને એણે દુઃખને ધારી રાખ્યું હતું. એ હવે ગુલાંટ ખાય છે. એ રાગ નહિ, હું તો આત્મા આનંદસ્વરૂપ છું. એ અતીન્દ્રિય આનંદનો ગંજ છે, અહીં રાગનો સમૂહ હતો, રાગગ્રામ (હતું). આહા..હા...! ગ્રામ છે ને ? આવી ગયું હતું. રાગગ્રામ પ્રલય કરનાર. રાગના સમૂહને નાશ કરી અનંત અનંત આનંદાદિ સમૂહને પ્રગટ કરી. આહા..હા...!

'અમલ-આલોકમ્' 'જેનો પ્રકાશ નિર્મળ છે...' આ..હા..હા...! ભગવાનઆત્મા રાગથી

ભિન્ન પડીને આત્માનો અનુભવ કરે એ અનુભવ નિર્મળ છે. એમાં રાગ અને દ્વેષનો કણ, મળ, મેળ નથી. આહા..હા...! દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિના પરિણામ તો રાગ છે, મેલ છે, મળ છે, દોષ છે. આહા..હા...! અરે..રે...! ક્યાં જાવું એને ? કહે છે કે, અંતરમાં ‘અમલ-આલોકમ્’ નિર્મળ વસ્તુને આલોકે. ‘(રાગાદિને લીધે મલિનતા હતી તે હવે નથી),...’ ‘અમલ-આલોકમ્’ આ..હા...! નિર્મળ જ્ઞાનપ્રકાશ થયો. આ..હા...! ‘આલોકમ્’ એટલે નિર્મળ પ્રકાશ.

‘અમ્લાનમ્’ ‘જે અમ્લાન છે (અર્થાત્ ક્ષયોપશમિક જ્ઞાનની માફક કરમાયેલું-નિર્બળ નથી,...)’ ક્ષયોપશમ જ્ઞાન છે એ તો કરમાઈ ગયેલું (છે). ઘડીકમાં રહે અને ઘડીકમાં કાંઈ ન રહે. આહા..હા...! આ તો અંદર ભગવાનઆત્મા સમ્યગ્દર્શન પામ્યો એને આત્માના સ્વભાવમાંથી જ્ઞાન પ્રગટ થયું એ કરમાયેલું જ્ઞાન નથી. એ જ્ઞાન કરમાતું નથી. આહા..હા...! એ ખીલતું જ્ઞાન છે, એ વધતી, ચડતી ડિગ્રીએ છે. આ..હા..હા...! બહારમાં કાંઈક સરખાઈ હોય તો એમ કહે કે, આપણે ચડતી ડિગ્રીએ છે ત્યાં આ ક્યાં આ કરો છો ? કહે, વાતું કરે.

અમારે એમ થયું હતું. ‘ખુશાલભાઈ’ના લગ્ન થયા પછી આમ મારી લગ્નની વાત આવી. ગૃહસ્થને ઘરેથી, સારા લાખોપતિના ઘરેથી. મેં ના પાડી, મારે બ્રહ્મચર્ય છે. એટલે કો’ક બોલ્યું કે, અરે...! ચડતી ડિગ્રીએ તમે તોડી નાખો છો. (સંવત) ૧૯૬૮ના માહ મહિનાની વાત છે. ચડતી ડિગ્રી કહે. આહા..હા...! લાખોપતિની દીકરી આવે છે અને તમે ના પાડો છો કે, નહિ. આહા..હા...! ચડતી ડિગ્રી તો આ છે. આહા..હા...! ચડતું જ્ઞાન ને ચડતી શાંતિ, રાગથી ભિન્ન પડીને વધતું જાય એ ચડતી ડિગ્રી છે. આહા..હા...! દુનિયામાં તો એમ માને કે દીકરો સારે ઘરે પરણે, બે-પાંચ કરોડવાળાને ત્યાં (પરણે) તો ઓ..હો..હો...! ઓલી પાંચ-પચીસ લાખ લઈને આવે તો જાણે શું કર્યું ! ધૂળ છે, મસાણ છે, રાખ છે સાંભળને ! આહા..હા...!

અમ્લાન છે. કહે છે કે, વિકારના ભાવથી ભિન્ન પડીને આત્મજ્ઞાન થયું એ જ્ઞાન હવે કરમાતું નથી. આ..હા...! આચાર્યની શૈલી જ કોઈ એવી છે. એ જ્ઞાન પ્રગટ્યું એ પ્રગટ્યું (હવે) એ જ્ઞાન કેવળજ્ઞાન લેવાનું. આ..હા..હા...! બીજ ઉગી એ પૂનમ થવાની, થવાની ને થવાની. બીજ ઉગી ઈ પૂનમ થાય જ. એમ જેને આત્મજ્ઞાન રાગથી ભિન્ન પડીને થયું એ અમ્લાન જ્ઞાન છે. નહિ કરમાય. ક્ષયોપશમ જ્ઞાન કરમાઈ જાય છે. આહા..હા...! છે તો આયે ક્ષયોપશમ પણ બીજી જાતનું, આત્મા તરફનું. આહા..હા...! ચાલતા માર્ગથી જાત કાંઈક બીજી છે. દુનિયાની તો બધી ખબર છે ને ! આ..હા...! અમ્લાન. અમ્લાન (એટલે) કરમાતું નથી, નિર્બળ નથી.

‘(સર્વ લોકલોકને જાણનારું છે),...’ કેવળજ્ઞાન સુધી લીધું છે ને ! ભાઈ ! ભેદજ્ઞાન થયું, નિર્મળ જ્ઞાન થયું એમાં સ્થિર થતાં થતાં કેવળજ્ઞાન થઈ ગયું. અહીં સંવરનો છેલ્લો

સરવાળો લેવો છે ને ? આ..હા..હા...! 'જે એક છે...' ઓલા ક્ષયોપશમમાં તો ભેદ હતા. એક કેવળજ્ઞાન, એક સમયનું અનંત આનંદને વેદતું કેવળજ્ઞાન પ્રગટ્યું. અનંત અતીન્દ્રિય આનંદ જે આત્માનો (છે) એ અતીન્દ્રિય આનંદને વેદતું અનંત કેવળજ્ઞાન પ્રગટ્યું. આહા..હા... ! એકલું છે, એકરૂપ છે, એમાં ભેદ નથી. ક્ષયોપશમથી ભેદ હતા એ નથી.

'શાશ્વત-ઉદ્યોતમ્' આ..હા..હા...! શું મંગલિક કર્યું છે ને ! એ અંદરમાં આત્મા જેમ શાશ્વત છે તેમ એનું જ્યાં રાગથી ભિન્ન પડીને જ્ઞાન થયું, ભાન, સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન થયું એથી એને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન વધીને કેવળજ્ઞાન થવાનું, એ શાશ્વત રહેવાનું. એ કેવળજ્ઞાન થયું એ થયું. એમ ને એમ અનંતકાળ રહેવાનું. આહા..હા...! અહીં તો પાંચ-પચીસ કરોડ આવે અને વરસ, બે વરસ (થાય ત્યાં) ભિખારી થઈ જાય.

'બિહાર'માં ધરતીકંપ થયો હતો ને ? એક કરોડપતિ માણસ બહાર ફરવા ગયેલો. કરોડપતિ, હોં ! ફરવા ગયેલો. પોતા પાસે સાત-આઠ હજાર રૂપિયાનું કાંઈક કહે, ચાંદીનું કે ઘડીયાળ (હશે), જ્યાં આવ્યો ત્યાં કુટુંબ ને મકાન ને બધું ગામ પ્રલય - નાશ (થઈ ગયો). બહાર ક્યાંક ફરવા ગયેલો. આહા..હા...! એક ક્ષણમાં ખલાસ. એ પાછો આવ્યો, અહીં 'જામનગર'. ત્યાં એક વિનયમાર્ગ છે. બધાને પગે લાગે. ઈ બધાને પગે લાગે. એમાં પાછો આવ્યો, ભાષણ જ્યાં કર્યું ત્યાં ભાષણ કરતો કરતો મરી ગયો. એમાં આ સંસાર ઘડીકમાં કાંઈ કાંઈ. ક્ષણમાં ગરીબ બનાવ્યો અને ક્ષણમાં પાછો અહીં આવ્યો ત્યાં દેહ છૂટી ગયો. ભાષણ કરતો હતો. લોકોને પહેલા કાંઈક પૈસા આપેલા. એટલે શેઠિયા આવ્યા છે, શેઠિયા (એમ કરીને ભાષણ કરવા ઉભા કર્યાં). આહા..હા...! પણ એ તો કો'કને થાય એમ માને. અમારે (ક્યાં) છે ? અમારે ક્યાં (કંઈ છે) ? નિરોગ શરીર છે, બે-ત્રણ લાડુ ઉડાવીએ છીએ, પત્તરવેલિયા ખાઈએ છીએ, ઓ.. ઓડકાર (ખાઈને) બે-ત્રણ કલાક નિરાંતે સૂવે. ધૂળેય નથી, મરી ગયો છે, સાંભળને. આત્મા આનંદના નાથને પ્રભુ તે મારી નાખ્યો. તેં પરમાં સુખ માનીને આત્મામાં સુખ છે તેને તેં મારી નાખ્યો. આહા..હા...! જીવતી જ્યોત ભગવાન આનંદનો નાથ છે ને ! આ..હા..હા...! એ જીવતી જ્યોતનો અનાદર કરીને મરી ગયેલા મડદાં. પુણ્ય ને પાપ ને રાગ ને દ્વેષ મડદાં છે. એને જીવતા માનીને, સુખી માનીને બેઠો છો. આવું છે. દુનિયાથી ઊંધું છે, ભઈ ! આહા..હા...!

પચાસ કરોડ રૂપિયા, લ્યો ! 'ચીમનભાઈ'ના શેઠને. ત્યાં હમણાં આવ્યા હતા ને ! 'મુંબઈ' ! 'ચીમનભાઈ' એમાં નોકર હતા ને ! એ આવ્યો હતો. પચાસ કરોડ ! વૈષ્ણવ છે, બૈરા બધા જૈન છે. પ્રેમ બિચારાને એટલે આવ્યો હતો. (એમના ઘરે) ગયા હતા ને ! ઈ આવ્યા ત્યારે નાળિયેર મૂક્યું, એક હજાર રૂપિયા મૂક્યા હતા. ઘરે ગયા ત્યારે પંદરસો મૂક્યા હતા. ઘરે પંદરસો રૂપિયા મૂક્યા હતા. પૈસા ધૂળમાં શું ગણતરો હતો ?

મુમુક્ષુ :- એના ભાઈના છોકરાનું હમણાં 'જર્મની'માં હાર્ટ ફેઈલ થઈ ગયું.

ઉત્તર :- એમ ! ઈ તો નાશવાનમાં બાપુ ! ક્યારે શું થશે ? આ તો કહે છે કે, શાશ્વત જ્ઞાન પ્રગટ્યું. આ..હા..હા...! રાગથી ભિન્ન પડી સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કર્યું, સંવર પ્રગટ કર્યો, એટલું કર્મનું આવવું અટકાવી દીધું પછી સ્વરૂપમાં ઠરતાં કેવળજ્ઞાન થયું એ શાશ્વત કેવળજ્ઞાન રહેશે. એમ ને એમ પ્રગટ્યું ત્યારથી તે અનંત કાળ (રહેશે). અનંત અનંત જેનો અંત નહિ. આહા..હા..!

‘શાશ્વત-ઉદ્યોતમ્’ ‘જેનો ઉદ્યોત શાશ્વત છે (અર્થાત્ જેનો પ્રકાશ અવિનશ્વર છે).’ ઓ..હો..હો...! શ્લોક ભારે મંગલિક ! દુનિયાની સામે બધું મૂક્યું છે. દુનિયા મોટા ચક્રવર્તીના રાજ પડ્યા હોય. ‘બ્રહ્મદત્ત’ મરીને સાતમી નરકે ગયો. છન્નુ હજાર તો સ્ત્રી, છન્નુ કરોડ પાયદળ, સોળ હજાર દેવ સેવા કરે, એને હીરાના શું કહેવાય ? ઢોલિયા, પલંગ. હીરાના પલંગમાં સૂતો હોય અને સોળ હજાર દેવ સેવા કરતા. (ઈ) મરીને સાતમી નરકે ગયો. અત્યારે સાતમી નરકે છે. આહા..હા...! બાપુ ! એ નરકના દુઃખ એક ક્ષણના, ભાઈ ! દેખનારાને રૂદન આવે એવા દુઃખો છે. ભાઈ ! તે એવા દુઃખ અનંત વાર સહન કર્યા છે, બાપુ ! તને હરખ શેનો આવે છે ? બહારના હરખ તને શેના આવે છે ? આહા..હા...! બહારની ચીજમાં તારા કરતાં અધિકપણું, વિશેષપણું કેમ ભાસે છે ? તું મહા અધિક ભગવાન છો અંદર અને એનું જ્ઞાન અને ભાન થતાં કેવળજ્ઞાન થઈને પછી શાશ્વત રહે. અનંત અનંત કાળ, આદિ વિનાનો અનંત કાળ. બહુ મંગલિક કર્યું. આહા..હા...!

ટીકા :- ‘આ રીતે સંવર (રંગભૂમિમાંથી) બહાર નીકળી ગયો.’ એટલે સંવર પૂરો થઈ ગયો ને કેવળજ્ઞાન થઈ ગયું. એમ હવે સંવર કરવો રહ્યો નહિ. સંવર નીકળી ગયો. આહા..હા...!

ભાવાર્થ :- ‘રંગભૂમિમાં સંવરનો સ્વાંગ આવ્યો હતો...’ સંવર એટલે ધર્મની દશા. રાગ વિનાની નિર્મળ નિર્મળ નિર્મળ ભેદજ્ઞાન દશા. એવો જે સંવર, આનંદ, શાંતિના વેદન સહિત, જે સંવર પ્રગટ થયો એ સ્વાંગ પૂરો થઈ ગયો. એ ‘સ્વાંગ આવ્યો હતો તેને જ્ઞાને જાણી લીધો તેથી તે નૃત્ય કરી બહાર નીકળી ગયો.’ એટલે સંવર પૂરો થઈ ગયો, કેવળજ્ઞાન થઈ ગયું. હિન્દી.

ભેદવિજ્ઞાનકલા પ્રગટે તબ શુદ્ધસ્વભાવ લહે અપનાહી,
રાગ-દ્વેષ-વિમોહ સબહી ગલિ જાય ઈમૈ દુઠ કર્મ રુકાહી;
ઉજ્જ્વલ જ્ઞાન પ્રકાશ કરૈ બહુ તોષ ધરૈ પરમાતમમાહી,
યો મુનિરાજ ભલી વિધિ ધારત કેવલ પાય સુખી શિવ જાહી.

ઓલામાં કહ્યું ને, કર્મ ધારણ કર્યું હતું ને ? આહા..હા...! ‘ભેદવિજ્ઞાનકલા પ્રગટે...’ આહા..હા...! રાગના કણથી (ભિન્ન). શરીર, વાણી આ તો માટી ને ધૂળ જડ છે. એ તો મસાણની રાખું થવાની. આહા..હા...! પણ અંદર રાગ, પુણ્ય-પાપના ભાવ (થાય) એનાથી ભેદજ્ઞાન કરતાં જે સમ્યગ્દર્શન અને સંવર થાય. ‘તબ શુદ્ધસ્વભાવ લહે અપનાહી...’ ત્યારે

પોતાનો શુદ્ધ સ્વભાવ પ્રાપ્ત કરે. જે રાગને, પુણ્ય-પાપને અનાદિથી પ્રાપ્ત કરતો, એનાથી ભિન્ન પડીને. આહા..હા...! દુનિયાથી બધું ઊંધું છે. આ..હા...! ‘ભેદવિજ્ઞાનકલા પ્રગટૈ તબ શુદ્ધસ્વભાવ લહે અપનાહી,...’ પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવની પ્રાપ્તિ કરે. ‘રાગ-દ્વેષ-વિમોહ સબહી ગલિ જાય...’ રાગ-દ્વેષ ને વિમોહ (એટલે) મિથ્યાત્વ ‘સબહિ ગલિ જાય...’ (એટલે) નાશ થઈ જાય. ‘ઈમૈ દુઠ્ઠ કર્મ રુકાહી;...’ દુષ્ટ કર્મ રોકાઈ જાય. સંવર આવતા આત્માની સ્થિરતા થતાં કર્મ રોકાઈ જાય આહા..હા...!

‘ઉજ્જવલ જ્ઞાન પ્રકાશ કરૈ...’ અંતરની ચૈતન્યની ઝળહળ જ્યોતિ, ચૈતન્યના પ્રકાશની મૂર્તિ, કેવળજ્ઞાનનો કંદ પ્રભુ, એ પર્યાયમાં ઉજ્જવળ જ્ઞાનપ્રકાશ કરે. આ..હા..હા...! ‘બહુ તોષ ધરૈ...’ ઘણો આનંદ ધારણ કરે, ઘણો આનંદરૂપે પરિણમે, અતીન્દ્રિય આનંદરૂપે જ્ઞાન પરિણમે. સંવર થતા તેના ફળમાં અતીન્દ્રિય આનંદરૂપે પરિણમે. આહા..હા...! પુણ્ય-પાપ અને આસ્રવના ફળમાં દુઃખી થાય. બહારના સંયોગ મળે એમાં રાજી થાય, દુઃખી થાય. આહા..હા...!

‘ઉજ્જવલ જ્ઞાન પ્રકાશ કરૈ બહુ તોષ...’ આનંદે પરિણમે, આનંદ ધારે. ‘પરમાત્મમાહી,...’ પરમાત્મા આત્મા એમાં આનંદને ધારે. એમાં આનંદનું પરિણમન કરે. એમાં ને એમાં જે ઊંધો પડ્યો, રાગ-દ્વેષ અને દુઃખનું પરિણમન કરતો, એ સવળો પડ્યો એ આત્મામાં આનંદના સંતોષને ધારણ કરે. આહા..હા...! ‘યો મુનિરાજ...’ મુખ્ય મુનિની વાત છે ને ! ‘ભલી વિધિ ધારત...’ આ જ ભલી રીતીને ધારત. જે કીધી હતી તે સંવરની ધારક. ‘કેવલ પાય સુખી શિવ જાહી.’ લ્યો ! કેવળજ્ઞાન પામીને શીવ – સુખી શીવ થાય. શીવ જાય એટલે મોક્ષ થાય. આહા..હા...!

‘આમ શ્રી સમયસારની (શ્રીમદ્ભગવત્કુંડકુંદાચાર્યદેવપ્રણીત શ્રી સમયસાર પરમાગમની) શ્રીમદ્ અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવવિરચિત આત્મખ્યાતિ નામની ટીકા...’ આત્મપ્રસિદ્ધિ. આ ટીકાનું નામ આત્મખ્યાતિ (છે). આત્માની પ્રસિદ્ધિ થાય છે. જે અનાદિથી રાગ ને વિકારની પ્રસિદ્ધિ હતી એનો નાશ કરીને આત્માની પ્રસિદ્ધિ થાય છે. આત્મા આનંદ સ્વરૂપ, જ્ઞાન સ્વરૂપ, શાંત સ્વરૂપ, વીતરાગમૂર્તિ પ્રભુ છે એની પ્રસિદ્ધિ થાય છે. એનું નામ ધર્મ કહેવાય છે. આહા..હા...! અરે..રે...! આવું સાંભળવા મળે નહિ ત્યાં બિચારા શું કરે ? એમ ને એમ બહારમાં કાંઈક સરખાઈ ભાળે ત્યાં સંતોષાય જાય ને (માને કે) એ.. અમે સુખી છીએ.

એક ફેરી કહ્યું હતું ને ? ‘નાનાલાલભાઈ’ના સગા હતા, ‘ચુડગર’ હતા. અમારા સગાં સુખી છે, કહે. કરોડપતિ ‘નાનાલાલભાઈ’, ‘રાજકોટ’. ‘જસાણી.. જસાણી’ ! એના વેવાઈ અહીં આવ્યા હતા. આવે ને બધા આવે તો ઘણીવાર. (ત્યારે કહેતા હતા કે), અમારા વેવાઈ સુખી છે. કીધું, સુખીની વ્યાખ્યા શું ? સુખીની વ્યાખ્યા શું ? આ પૈસા ધૂળ મળે, કરોડપતિ ઈ સુખી ? ગાંડા તે ગાંડા, પાગલ દુનિયા પાગલ આખી. પૈસાવાળાને સુખી માને.

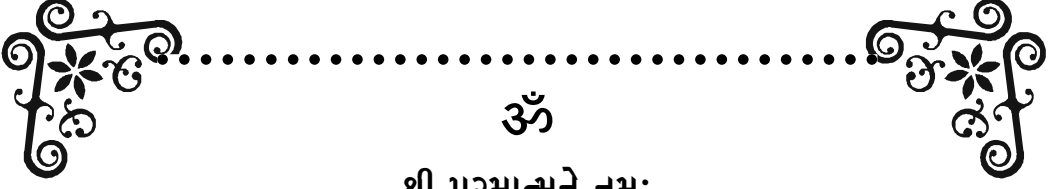
આ..હા...! પાગલ છે, મુર્ખાઈ છે મોટી.

આ તો આત્મામાંથી આનંદ આવ્યો, કહે છે. ધર્મ કરતાં, રાગથી ભિન્ન પડતાં, વિકલ્પથી ભિન્ન પડતાં નિર્વિકલ્પ આનંદનો અનુભવ આવતા પૂર્ણ આનંદ પ્રગટ્યો એ શાશ્વત રહેવાનો. આહા..હા...! એ અધિકાર પૂરો થયો.

આત્માર્થી :- આ વસ્તુ પ્રયોગમાં લાવવા માટે પુરુષાર્થ કેવી રીતે કરવો ?

પૂજ્ય ગુરુદેવ :- પ્રથમ વિચારમાં નિરાવલંબીપણે ચાલવું જોઈએ. કોઈના આધાર વિના જ અધ્ધરથી જ ચાલે કે હું આવો છું.. ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવ સ્વરૂપ છું.. વિગેરે. તે વિચારો ચાલતાં ચાલતાં એવો રસ આવે કે બહારમાં આવવું ગોઠે નહિ. હજુ છે તો વિકલ્પ, પણ એમ જ લાગે કે આ હું.. આ હું.. એમ ઘોલન ચાલતાં ચાલતાં એ વિકલ્પો પણ છૂટી જાય, પછી તો સહજ થઈ જાય.. સ્વાધ્યાય વખતે પણ આનું આ જ લક્ષ ચાલ્યા કરતું હોય, આ દ્રવ્ય, આ ગુણ, આ પર્યાય... આ વિચારો ચાલતાં આખા જગતના બીજા વિકલ્પો છૂટી ગયા હોય છે. શાસ્ત્રોના શબ્દો વિના હૈયા-ઉકેલ થઈ જવો જોઈએ. ઉપાડ મૂળમાંથી આવવો જોઈએ. બીજું ઓછું સમજાતું હોય તેનું કાંઈ નહિ.... અન્ય સર્વ વિકલ્પો છૂટી જાય અને અધ્ધરથી આત્મા સંબંધી જ વિચારો ચાલ્યા કરે અને વળગ્યા જ રહે. આખી સત્તાનું જ્ઞાનમાં ઘોલન ચાલે છે. પ્રયોગ તો એણે જ કરવો પડે છે.. વિશ્વાસ આવવો જોઈએ.. બીજી બીજી ચિંતાઓ હોય તો આ ક્યાંથી ચાલે ?... આનો અભ્યાસ વારંવાર જોઈએ.

- પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી, આત્મધર્મ એપ્રિલ-મે-૨૦૦૩

ॐ

श्री परमात्मने नमः

श्रीमद् भगवत्कुंडकुंडार्यदेव प्रणीत श्री समयसार

समयसार सिद्धि

(अध्यात्मयुगपुरुष पूज्य गुरुदेवश्री कानज्जस्वामीना

श्री 'समयसार' उपर प्रवचन)

(भाग-७)

- ६ -

निर्जरा अधिकार

अब प्रविशति निर्जरा।

(शार्दूलविक्रीडित)

रागाद्यास्त्रवरोधतो निजधुरां धृत्वा परः संवरः।

कर्मागामि समस्तभेव भरतो दूरान्निरुन्धन् स्थितः।

प्राग्बद्धं तु तदेव दग्धुमधुना व्याजृम्भते निर्जरा।

ज्ञानज्योतिरपावृतं न हि यतो रागादिभिर्मूर्च्छति॥१३३॥

रागादिकना रोधथी, नवो बंध उषी संत;

पूर्व उदयमां सम रडे, नमुं निर्जरावंत.

પ્રથમ ટીકાકાર આચાર્યમહારાજ કહે છે કે 'હવે નિર્જરા પ્રવેશ કરે છે'. અહીં તત્ત્વોનું નૃત્ય છે; તેથી જેમ નૃત્યના અખાડામાં નૃત્ય કરનાર સ્વાંગ ધારણ કરીને પ્રવેશ કરે છે તેમ અહીં રંગભૂમિમાં નિર્જરાનો સ્વાંગ પ્રવેશ કરે છે.

હવે, સર્વ સ્વાંગને યથાર્થ જાણનારું જે સમ્યગ્જ્ઞાન છે તેને મંગળરૂપ જાણીને આચાર્યદેવ મંગળ અર્થે પ્રથમ તેને જ-નિર્મળ જ્ઞાનજ્યોતિને જ-પ્રગટ કરે છે :-

શ્લોકાર્થ :- [પર: સંવર:] પરમ સંવર, [રાગાદિ-આસ્ત્રવ-રોઘત:] રાગાદિ આસ્ત્રવોને રોકવાથી [નિજ-ધુરાં ઘૃત્વા] પોતાની કાર્ય-ધુરાને ધારણ કરીને (-પોતાના કાર્યને બરાબર સંભાળીને), [સમસ્તમ્ આગામિ કર્મ] સમસ્ત આગામી કર્મને [ભરત: દૂરાત્ એવ] અત્યંતપણે દૂરથી જ [નિરુચ્ચન્ સ્થિત:] રોકતો ઊભો છે; [તુ] અને [પ્રાગ્બદ્ધં] જે પૂર્વે (સંવર થયા પહેલાં) બંધાયેલું કર્મ છે [તત્ એવ દગ્ધુમ્] તેને બાળવાને [અધુના] હવે [નિર્જરા વ્યાજૃમ્મતે] નિર્જરા (-નિર્જરારૂપી અગ્નિ-) ફેલાય છે [યત:] કે જેથી [જ્ઞાનજ્યોતિ:] જ્ઞાનજ્યોતિ [અપાવૃતં] નિરાવરણ થઈ થકી (ફરીને) [રાગાદિભિ: ન હિ મૂર્છતિ] રાગાદિભાવો વડે મૂર્છિત થતી નથી - સદા અમૂર્છિત રહે છે.

ભાવાર્થ :- સંવર થયા પછી નવાં કર્મ તો બંધાતાં નથી. જે પૂર્વે બંધાયાં હતાં તે કર્મો જ્યારે નિર્જર છે ત્યારે જ્ઞાનનું આવરણ દૂર થવાથી જ્ઞાન એવું થાય છે કે ફરીને રાગાદિરૂપે પરિણમતું નથી-સદા પ્રકાશરૂપ જ રહે છે. ૧૩૩.

પ્રવચન નં. ૨૬૮ શ્લોક-૧૩૩ રવિવાર, અષાઠ સુદ ૭, તા. ૧-૦૭-૧૯૭૯

હવે નિર્જરા (અધિકાર). સંવર પછી નિર્જરા. આ લોકો તો એમ કરે, આ અપવાસ કર્યો ને આ 'બલુભાઈ'એ વર્ષાતપ કર્યો હતો ને ? તપ કર્યું એટલે નિર્જરા થઈ જશે, એમ. નિર્જરા હાટુ.

મુમુક્ષુ :- પહેલા સાહેબ આપ કહેતા હતા ને કે, ધર્મ થાય તો કરવો.

ઉત્તર :- આ એટલે નિર્જરા, તેથી અપવાસ કર્યા છે, એમ કહે છે. આહાહા...!

સંવર એટલે કે શુદ્ધિની ઉત્પત્તિ. આસ્રવ એટલે અશુદ્ધિનો ભાવ. સંવર એટલે નિર્મળ શુદ્ધિની ઉત્પત્તિ અને નિર્જરા એટલે શુદ્ધિની ઉત્પત્તિની વૃદ્ધિ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...!

નિર્જરા એટલે શું? નિર્જરાના ત્રણ પ્રકાર છે. એક તો આત્માની શુદ્ધિ થઈ હોય, સંવર, એની શુદ્ધમાં વૃદ્ધિ થાય, શુદ્ધિની વૃદ્ધિ થાય એ નિર્જરા. એક અશુદ્ધતા ટળે એને પણ નિર્જરા કહેવાય અને એક કર્મ ગળે એને નિર્જરા કહેવાય, પણ ખરી નિર્જરા તો શુદ્ધિની વૃદ્ધિ (થાય) તે છે. સંવરપૂર્વક નિર્જરા, એમ અહીં વ્યાખ્યા છે. સંવરપૂર્વક નિર્જરા. સંવર ન હોય ત્યાં નિર્જરા હોય નહિ. હજી સંવર જ પ્રગટ્યો નથી, ભેદજ્ઞાન જ નથી, ત્યાં નિર્જરા-ફિર્જરા કેવી ? આ...હા...! આ રસ છોડ્યા છે ને ફલાણું ખાવાનું છોડી દીધું, આ ત્રણ

અપવાસ કર્યા છે ને બાર મહિનાના વર્ષાતપ કર્યા તેથી નિર્જરા થઈ, બધા ધર્તીંગ છે. આહાહા..!

અહીં તો સંવર પહેલો હોય, એની શુદ્ધિની વૃદ્ધિ થાય તેને નિર્જરા કહે છે. આહાહા..!
નિર્જરા - નિ (અર્થાત્) વિશેષે ઝરવું. કર્મનું ઝરવું, અશુદ્ધતાનું ઝરવું અને શુદ્ધતાનું વધવું.
એ ત્રણેને નિર્જરા કહે છે. આહાહા..!

રાગાદિકના રોધથી, નવો બંધ હણી સંત;
પૂર્વ ઉદયમાં સમ રહે, નમું નિર્જરાવંત.

રાગ-દ્વેષના પરિણામને રોકવાથી, રોધ એટલે રોકવાથી, અટકાવવાથી 'નવો બંધ હણી સંત;...' નવા બંધને હણી નાખતાં. એક તો પહેલા રાગાદિકના રોધથી એટલે નવું કર્મ આવતું નથી અને જૂના કર્મ જે 'નવો બંધ હણી સંત;...' જે બંધ હતો તેને હણી નાખે છે. 'પૂર્વ ઉદયમાં સમ રહે,...' એને પૂર્વનો ઉદય આવે જરી, એમાં સમતા રાખે. આહાહા..! 'નમું નિર્જરાવંત.' એ નિર્જરાવંતને નમસ્કાર કરું છું, કહે છે. આહા..! જેણે 'નવો બંધ હણી સંત' નવો બંધ હણી નાખ્યો, નવો બંધ થતો નથી, એમ. 'રાગાદિકના રોધથી,...' નવો બંધ થતો નથી અને પૂર્વના ઉદયમાં આવે (તેમાં) સમ રહે છે, એમ.

પ્રથમ ટીકાકાર આચાર્ય મહારાજ કહે છે કે 'હવે નિર્જરા પ્રવેશ કરે છે.' જેમ નાટકમાં વેશ પ્રવેશ કરે છે ને ? એમાં એ સ્વાંગ લીધો છે. અહીં નાટકની અપેક્ષા લીધી છે. સંવરનો વેશ પૂરો થયો, હવે નિર્જરાનો વેશ આવે છે. 'નિર્જરા પ્રવેશ કરે છે.' અહીં તત્ત્વોનું નૃત્ય છે;...' આહાહા..! તત્ત્વો નાચે છે. આહાહા..! આત્મા જ્ઞાનાનંદ તત્ત્વ છે એ નાચે છે એટલે પરિણમે છે. આહાહા..! આત્મતત્ત્વ જે છે એ પુણ્ય-પાપ રહિત થઈને નાચે છે એટલે શુદ્ધપણે પરિણમે છે. આહાહા..! 'તત્ત્વોનું નૃત્ય છે; તેથી જેમ નૃત્યના અખાડામાં નૃત્ય કરનાર સ્વાંગ ધારણ કરીને પ્રવેશ કરે છે તેમ...' નિર્જરારૂપ સ્વાંગ ધારણ (કરીને) આવ્યો. 'અહીં રંગભૂમિમાં નિર્જરાનો સ્વાંગ પ્રવેશ કરે છે.' આહાહા..! અખાડાની જેમ રંગભૂમિ સ્થાપી છે ને? નાટક.. નાટક, સમયસાર નાટક કર્યું.

'હવે સર્વ સ્વાંગને યથાર્થ જાણનારું...' બધા સ્વાંગને યથાર્થ જાણનારું. આહાહા..! મોક્ષ પણ સ્વાંગ છે, નિર્જરા પણ સ્વાંગ છે, સંવર પણ સ્વાંગ છે, વેશ છે. આહાહા..! એને 'જાણનારું જે સમ્યગ્જ્ઞાન છે તેને મંગળરૂપ જાણી...' મંગળરૂપ તે છે. સમ્યક્જ્ઞાનરૂપી મંગળ પહેલો પ્રવેશ કરે (છે). આહાહા..! (મંગળરૂપ) 'જાણીને આચાર્યદેવ મંગળ અર્થે પ્રથમ તેને જ - નિર્મળ જ્ઞાનજ્યોતિને જ - પ્રગટ કરે છે :-' જે નિર્જરાને પણ જાણનારું જ્ઞાન છે, સંવરને જાણનારું છે. જાણનારું... જાણનારું... જાણનારો એવો જે ભગવાનઆત્મા, એ પ્રગટ થાય છે, એમાં પ્રથમ જ્ઞાનજ્યોતિને પ્રગટ કરે છે. વિશેષ કહેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)